

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η Ελλάδα υπό κατοχή

Ο πόλεμος στην Αλβανία τελείωσε. Οι Έλληνες μαχητές επιστρέφουν στα σπίτια τους για να ετοιμαστούν για έναν νέο πόλεμο, τον αντάρτικο, τον πόλεμο ενάντια στον κατακτητή. Ο πόλεμος αυτός επρόκειτο να είναι μακρύτερος, σκληρότερος, φοβερότερος και τρομερότερος από το αλβανικό μέτωπο, στο οποίο ο αδάμαστος ελληνικός λαός έγραψε για μια ακόμη φορά την ιστορία του με ηρωισμούς και θυσίες. Μεταξύ των τελευταίων φτάνω κι εγώ στο σπίτι μου.

Όλοι οι συμπατριώτες μου ήταν ο καθένας στη δουλίτσα του σαν να μη συμβαίνει τίποτα. Το ίδιο και οι ομόθρησκοί μου: Οι Γερμανοί, σύμφωνα με το σχέδιό τους, τους άφησαν αρχικά ανενόχλητους, ώστε να μπορέσουν να χτυπήσουν στα σίγουρα αργότερα· κι εκείνοι, απονήρευτοι και δραστήριοι, όπως όλοι της ράτσας τους, ρίχτηκαν με ζήλο στην αναστήλωση της εθνικής οικονομίας. Η κατάσταση αυτή διήρκεσε έναν περίπου χρόνο και μετά άρχισε η συστηματική παρενόχληση. Ξεκίνησε με δηλώσεις περιουσιών, κινητών και ακινήτων, και κατέληξε στον εξανδραποδισμό των Εβραίων και στην Τελική Λύση – στη μεταφορά τους, δηλαδή, στα στρατόπεδα εξόντωσης και στον αφανισμό τους στα διάφορα Κρεματόρια.

Η ιστορία άρχισε μια ωραία πρωία με μια ανακοίνωση της Βέρμαχτ, η οποία έλεγε ότι εντός προθεσμίας μερικών ημερών όλοι οι κάτοικοι έπρεπε να δηλώσουν, με ένορκη κατάθεση και κάτω από τις χειρότερες απειλές, όλα τους τα υπάρχοντα: καταθέσεις, χρήματα, τιμαλφή, χαλιά, αντίκες, σπάνια βιβλία, πιάνο κ.λπ. Μερικές εβδομάδες αφού συμπληρώθηκαν οι λίστες κι ενώ ο κόσμος δεν είχε συνέλθει ακόμη, ακολούθησε μια διαταγή σύμφωνα με την οποία κάθε Έλληνας Εβραίος ήταν υποχρεωμένος να φέρει στο αριστερό μέρος του ενδύματός του το άστρο του Δαβίδ, τυπωμένο σε κίτρινο ύφασμα και με τέτοιο τρόπο ώστε να φαίνεται από απόσταση τουλάχιστον 10 μέτρων. Εύκολα καταλαβαίνει κανείς το ψυχολογικό σοκ που υπέστη η εβραϊκή παροικία της Θεσσαλονίκης.

Η συνέχεια υπήρξε ακόμη χειρότερη. Διέταξαν να συγκεντρωθεί ολόκληρος ο εβραϊκός πληθυσμός της πόλης, περίπου 75.000 άτομα, στη ζώνη που εκτεινόταν μεταξύ των οδών Ευζώνων και Ιταλίας, σε όλο περίπου το τμήμα Εξοχών. Σ' εκείνη τη ζώνη συμπεριλαμβάνονταν και οι συνοικισμοί 151, 6 και 12 της περιοχής Χαριλαίου, όπως και ο συνοικισμός του Βαρώνου Χιρς, που αργότερα μετατράπηκε σε κέντρο διερχομένων. Εκεί πέθανε και η αδελφούλα μου στα είκοσι τρία της χρόνια, όταν της ξερίζωσαν το έξι μηνών έμβρυο που κυοφορούσε, μπροστά στα μάτια της μητέρας μου.

Το χειρότερο απ' όλα ήταν ότι η εκτέλεση των διαταγών γινόταν υπό την επίβλεψη του τμήματος της πολιτοφυλακής, η οποία είχε οργανωθεί από τους Γερμανούς και αποτελείτο αποκλειστικά από νεαρούς Εβραίους εθελοντές, που προέρχονταν από τις πιο ευκατάστατες οικογένειες. Αυτά τα αποβράσματα κυκλοφορούσαν παντού ελεύθερα με ύφος δέκα καρδιναίων, επιδεικνύοντας τα περιβραχιονιά τους και διακηρύσσοντας σε όποιον ήθελε να τους ακούσει πως έκαναν το καθήκον τους. Κατά βάθος, ο σκο-

πός τους δεν ήταν να επιβληθούν αλλά να μπορέσουν να τη γλιτώσουν οι ίδιοι στο τέλος. Μα πού τέτοια τύχη; Πολλοί εξ αυτών πλήρωσαν τη νύφη πολύ πιο γρήγορα από άλλους. Εστάλησαν ως δήθεν συνοδοί αποστολών και οι Γερμανοί τους εξολόθρευσαν από τους πρώτους.

Η τότε εβραϊκή κοινότητα βρισκόταν υπό τη διεύθυνση ενός άθλιου συμβουλίου και είχε επικεφαλής έναν ξένο αρχιραβίνο, προδότη και πουλημένο στους Γερμανούς, ο οποίος, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ήταν ο υπεύθυνος του αφανισμού του εβραϊκού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης. Το συμβούλιο αυτό ήταν πλήρως υποταγμένο και δεν έπαψε ποτέ να λέει ναί σε ό,τι ζητούσαν οι Γερμανοί χωρίς καμία αντίδραση, έστω και τυπική.

Από την άλλη οι Γερμανοί, σύμφωνα με το σχέδιό τους, έλεγαν πως υπήρχε ένας νόμος που αφορούσε τα νιόπαντρα ζευγάρια. Με λίγα λόγια, κάθε νέο ζευγάρι θα δικαιούνταν να διαμένει σε ξεχωριστό διαμέρισμα δωρεάν ή με πολύ χαμηλό ενοίκιο. Θα απαλλάσσονταν από φόρους για τα πρώτα πέντε χρόνια του γάμου, θα δικαιούνταν οικογενειακά επιδόματα και γενικώς, στη μελλοντική σχετική με τους Εβραίους νομοθεσία, τα νέα ζευγάρια θα είχαν εξέχουσα θέση. Μέσα σ' εκείνη την αναμπουμπούλα αποφάσισα κι εγώ να παντρευτώ. Ο γάμος αυτός παρά λίγο να με οδηγήσει στον θάνατο, αφού εξαιτίας του πεθερού μου, τον οποίο τον κυνηγούσαν οι Γερμανοί, με συνέλαβαν και μ' έστειλαν στο Άουσβιτς.

Η διαβολική αυτή σκέψη απέδωσε καρπούς και κάθε μέρα γίνονταν γάμοι. Όπως μπορεί εύκολα να φανταστεί κάποιος, εκείνοι οι γάμοι έδεναν τις οικογένειες μεταξύ τους και αργότερα η μια οικογένεια ακολουθούσε την άλλη στην εξορία λόγω του δεσμού των παιδιών τους, τα οποία δεν ήθελαν να τα αποχωριστούν. Το αποτέλεσμα ήταν πέρα από κάθε προσδοκία για τους Γερμανούς. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι οι οικογένειες παρακαλούσαν

να σταλούν συγκεκριμένη ημερομηνία για να μη χωρίσουν η μια από την άλλη, ενώ το κοινοτικό συμβούλιο δεν νοιαζόταν καθόλου να ενημερωθεί για το πού θα κατέληγε αυτή η ιστορία. Κανείς δεν είπε τίποτα. Ανικανότητα; Άγνοια; Αναξιοσύνη; Ατομικά συμφέροντα; Ακόμα και κατόπιν εορτής, είναι δύσκολο να αποφανθεί κάποιος.

Συγχρόνως, πολλοί χριστιανοί φίλοι των Εβραίων, σιδηροδρομικοί, τους ενημέρωσαν με μεγάλη μυστικότητα ότι έχουν πάρει εντολή από τους Γερμανούς να ετοιμάσουν συρμούς αποτελούμενους από βαγόνια μεταφορών για την αποστολή Εβραίων στην Πολωνία και πως η πρώτη αποστολή επρόκειτο να γίνει το αργότερο εντός δεκαπέντε ημερών. Οι επικεφαλής της κοινότητας δεν αντιδρούν. Οι πληροφορίες πληθαίνουν και επιβεβαιώνονται από υψηλά ιστάμενα πρόσωπα. Μπαίνει στη μέση και το ΕΑΜ και βοηθά στη φυγή όσων ήθελαν να διαφύγουν, προς διάφορες κατευθύνσεις. Φίλοι και γνωστοί βοηθούν με κάθε τρόπο, αψηφώντας την τιμωρία του θανάτου που κρέμεται πάνω από τα κεφάλια τους και των οικογενειών τους, όχι εάν συλληφθούν αλλά απλώς και μόνο εάν τους υποψιαστούν. Δυστυχώς, εκείνοι που αποφάσισαν να διαφύγουν ήταν ελάχιστοι, οι περισσότεροι όμως από όσους το αποφάσισαν τα κατάφεραν. Κάποιοι εξ αυτών έφυγαν σιωπηλά για την Αθήνα.

Η Αθήνα, υπό ιταλική κατοχή εκείνη την περίοδο, ήταν ένα σχετικά ασφαλές καταφύγιο για τους διωκόμενους. Μη έχοντας τίποτα εναντίον των Εβραίων, ο Μουσολίνι είχε δώσει εντολή στα στρατεύματά του να μην τους πειράξουν. Γι' αυτό και παρά το γεγονός ότι οι Εβραίοι που κατέφθαναν από τη Θεσσαλονίκη μετέφεραν τα νέα στους Εβραίους της Αθήνας, οι τελευταίοι δεν έδιναν σχεδόν καμία σημασία στα όσα άκουγαν και συνέχιζαν τις δουλειές τους στους συνήθεις ρυθμούς. Μόνο μετά τη συνθηκολόγηση του Μπαντόλιο και την κατάληψη της

Αθήνας από τους Τεύτονες άρχισαν να συνέρχονται και να σκέφτονται τι θα κάνουν. Ευτυχώς για εκείνους, επικεφαλής του κοινοτικού συμβουλίου ήταν ο ραβίνος Μπαρζιλάι –ντόπιος, όχι ξένος–, ο οποίος αντιμετώπισε τους Γερμανούς όπως έπρεπε. Χάρη στις ενέργειες και στην αποφασιστικότητα εκείνου του ανθρώπου, που συμμετείχε και στο ΕΑΜ, σώθηκαν πολλοί Εβραίοι.

Πίσω στη Θεσσαλονίκη, τα μέτρα για την επί τόπου εξόντωση της εβραϊκής νεολαίας είχαν κορυφωθεί. Όλοι οι άρρενες από 20 έως 45 ετών έπρεπε να ενταχθούν στα τάγματα εργασίας. Στέλνονταν έξω από τη Θεσσαλονίκη για την εκτέλεση έργων επιχωμάτωσης και οδοποιίας, και εργάζονταν υπό τρομερές συνθήκες. Κάτω από τον ήλιο, δίχως νερό και τροφή, δεν αργούσαν να πεθάνουν από την εξάντληση και τις κακουχίες. Καθημερινά οι νεκροί ανέρχονταν σε δεκάδες και ρίχνονταν σε ανοικτούς λάκκους. Τα άγρια ζώα αναλάμβαναν την εργασία της εξαφάνισής τους: λύκοι, γύπες και άλλα αρπακτικά είχαν καθημερινό γλέντι.

Θεσσαλονίκη

Ενώ έξω από τη Θεσσαλονίκη συνέβαιναν αυτά, μέσα στην πόλη τα μέτρα και η καταπίεση γίνονταν όλο και πιο σκληρά. Η κυκλοφορία των Εβραίων είχε απαγορευτεί εντελώς, όχι μόνον εκτός του γκέτο αλλά κι εντός αυτού, με μόνη εξαίρεση επείγουσες περιπτώσεις, όπως ασθένεια, θάνατος κ.λπ. Ακόμα και σε τέτοιες περιπτώσεις, όμως, ο παθών έπρεπε να βρει έναν πολιτοφύλακα και να τον παρακαλέσει να τον συνοδέψει στον γιατρό ή στο νεκροταφείο.

Από την άλλη μεριά, τα μαγαζιά, τα οποία κατόπιν διαταγής ήταν κλειστά, άρχισαν να ανοίγουν. Όχι όμως για να